

УДК 330.15

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ ПРОЦЕСІВ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ<http://orcid.org/0000-0003-0435-5047>

Горохова Тетяна Вадимівна, к. е. н., доцентка кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь
Зарагулова Анастасія Іллівна, магістрантка кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Tetiana Gorokhova, Ph. D., Associate Professor of «Marketing and Business-Administration» Department», SHEI «Pryazovskyi State Technical University», Mariupol. e-mail: tanyagorokhova88@gmail.com

Anastasiia Zarahulova, master student of «Marketing and Business-Administration» Department», SHEI «Pryazovskyi State Technical University», Mariupol, e-mail: zaragylova@gmail.com

T. Gorokhova, A. Zarahulova Practical aspects of business administration of process of environmental management in Ukraine and Poland.

The article shows that environmental policy is one of the most important factors for sustainable development of the state. The essence of problems between society and nature is determined by the ever-increasing need for social production in natural resources and the progressive deterioration of human life. Environmental business management is just one of the slices, or aspects of a broader problem that is about streamlining the economy, and the primary entity at which the problem is to be addressed is the environmental enterprise. This issue was addressed through the example of the nature management mechanism in Poland. A comparative analysis of current environmental practices in Poland and Ukraine was conducted. The essence of natural resources has been identified as an object of management of rational environmental management. The basic mechanisms of natural resource management were identified. It should be noted that a feature of the conceptual development of the deployment of productive forces is a high focus on the needs of practice. The current stage of the formation of state regional policy is focused on the effective use of the internal potential of the territory and the formation of a new institutional structure and its implementation at the regional level. By means of comparative analysis, the state-legal mechanism of environmental protection in Ukraine and Poland was compared. Such analysis helps to reveal the effective and ineffective tendencies of nature management, which proposes to transform the results of the analysis with consideration of Ukrainian peculiarities in the management of natural resources in order to improve the level of administration of environmental management processes in Ukraine, which will undoubtedly positively affect the relationship between the community and nature.

Recommendations were given on the use of a range of instruments, both administrative and especially economic in nature, which enhance the effectiveness of state regulation in the field of environmental management and ensure the environmental security of regional development.

Горохова Т. В., Зарагулова А. І. Практичні аспекти бізнес-адміністрування процесів природокористування в Україні та Польщі.

У статті показано, що політика природокористування є одним із найважливіших факторів стійкого розвитку держави. Суть проблем між суспільством і природою визначається постійно зростаючою потребою суспільного виробництва в природних ресурсах і прогресуючому погіршенню умов життєдіяльності людини. Бізнес-адміністрування природокористування є лише одним із зрізів, або аспектів більш широкої проблеми, яка полягає у раціоналізації господарювання, і основним суб'єктом господарювання, на рівні якого повинна вирішуватися ця проблема, є підприємство-природокористувач. Дане питання було розглянуто на прикладі механізму управління природокористуванням у Польщі. Був наведений порівняльний аналіз сучасних практик природокористування у Польщі та Україні. Було визначено сутність природних ресурсів як об'єкту управління раціональним природокористуванням. Були визначені основні механізми управління природними ресурсами. Слід зазначити, що особливістю концептуальних розробок розміщення продуктивних сил є висока зорієнтованість на потреби практики. Сучасний етап формування державної регіональної політики зорієнтований на ефективне використання внутрішнього потенціалу території та формування нової інституційної структури та її реалізації саме на регіональному рівні. За допомогою порівняльного аналізу, було порівняно державно-правовий механізм охорони природного середовища в Україні

та Польщі. Такий аналіз допомагає виявити ефективні та неефективні тенденції управління природокористуванням, у результаті чого пропонується трансформувати отримані результати аналізу з урахуванням українських особливостей в управлінні природними ресурсами з метою поліпшення рівня ефективності адміністрування процесами природокористування в Україні, що безперечно позитивно вплине на взаємовідносини між суспільством та природою.

Було надано рекомендації щодо використання спектру інструментів як адміністративного, так і особливо економічного характеру, що підвищує ефективність державного регулювання в сфері природокористування, і забезпечує досягнення екологічної безпеки регіонального розвитку.

Горохова Т. В., Зарагулова А. И. Практические аспекты бизнес-администрирования процессов природопользования в Украине и Польше.

В статье показано, что политика природопользования является одним из важнейших факторов устойчивого развития государства. Суть проблемы между обществом и природой определяется постоянно возрастающей потребностью общественного производства в природных ресурсах и прогрессирующем ухудшении условий жизнедеятельности человека. Бизнес-администрирование природопользования является лишь одним из срезов, или аспектов более широкой проблемы, которая заключается в рационализации хозяйствования, и основным субъектом хозяйствования, на уровне которого должна решаться эта проблема, является предприятие-природопользователь. Данный вопрос был рассмотрен на примере механизма управления природопользованием в Польше. Был проведен сравнительный анализ современных практик природопользования в Польше и Украине. Была определена сущность природных ресурсов как объекта управления рациональным природопользованием. Были определены основные механизмы управления природными ресурсами. Следует отметить, что особенностью концептуальных разработок по размещению производительных сил является высокая ориентированность на потребности практики. Современный этап формирования государственной региональной политики ориентирован на эффективное использование внутреннего потенциала территории и формирования новой институциональной структуры реализации именно на региональном уровне. При помощи проведенного сравнительного анализа, был сравнен государственно-правовой механизм охраны окружающей природной среды в Украине и Польше. Такой анализ помогает выявить эффективные и неэффективные тенденции управления природопользованием, в результате чего предлагается трансформировать полученные результаты анализа с учетом украинских особенностей в управлении природными ресурсами с целью улучшения уровня эффективности администрирования процессами природопользования в Украине, что бесспорно положительно повлияет на взаимоотношения между обществом и природой.

Были предоставлены рекомендации по использованию спектра инструментов как административного, так и особенно экономического характера, повышающих эффективность государственного регулирования в сфере природопользования и обеспечивающих достижение экологической безопасности регионального развития.

Постановка проблеми. Процес підвищення інтенсифікації використання природних ресурсів, їх деградація та виснаження надає актуальності у дослідженні сучасної науки процесів використання природних ресурсів. Природні ресурси стають редметом все більшого вивчення економіки, екології, географії, геології тощо. Варіативний підхід до використання природних ресурсів обумовлено їх комплексністю. Сьогодні регіони є активними суб'єктами процесу регіоналізації та глобалізації. Роль України у цьому процесі – вдосконалити механізм природокористування на основі досвіду країн Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням формування політики природокористування, її механізму управління присвячені праці О.О. Мінц, С.В. Макар, М.Ф. Реймерс та ін. Наукові дослідження названих авторів та науковців висвітлюють теоретичні основи політики природокористування, а також її основні особливості на підприємстві. Не дивлячись на це, багато аспектів бізнес-адміністрування природокористування залишаються малодослідженими, що й зумовило вибір теми статті, постановку мети і задач дослідження.

Мета статті. Метою дослідження є обґрунтування аспектів бізнес-адміністрування природокористування в Україні та Польщі та порівняльний аналіз механізмів природокористування в Україні та Польщі, що сприятиме розробці дієвих механізмів у сфері управління політикою природокористування в Україні з урахуванням європейського досвіду.

Результати дослідження. У всьому світі політика раціонального природокористування розглядається як основний інструмент збереження природних ресурсів. Збереження цінних місць існування та видів підтримує багате біорізноманіття, необхідне для надання екосистемних послуг, та надає рекреаційні та освітні можливості. Це, у свою чергу, сприятиме соціальному та економічному добробуту країни в цілому. Тим не менш, захист певних територій для збереження біорізноманіття передбачає різні обмеження використання земель та ресурсів, які, поряд із численними перевагами, можуть також спричинити негаразди для людей, які безпосередньо покладаються на використання цих ресурсів. У цілому ці обмеження спричинили різні компроміси між різними суспільними та економічними інтересами - компроміси, котрі часто кореняться у певному історичному та політичному розвитку. Отже, чи можуть захищені території принести очікувані екологічні, соціальні та економічні вигоди, залежить від їхньої здатності не тільки до збереження біорізноманіття, але й до орієнтації між різноманітними інтересами учасників, включаючи державні організації, підприємства, громадські організації (НДО), громадян тощо.

Здатність раціонального природокористування та ведення природоохоронної діяльності полягає в ефективності управляти потенційними компромісами та здійснення заходів щодо збереження навколишнього середовища. На цей процес впливає низка факторів формується, у яких наявні фінансові та людські ресурси, існуючі рамки управління та відносини з місцевою громадою. Ці контекстуальні фактори з часом розвиваються поступово, слідуючи за змінами режиму політики та досвідом залучених суб'єктів. Наприклад, сьгоднішні суперечки з приводу зняття мараторія на земельні показують труднощі у подоланні недовіри місцевих громад через історію несправедливого поводження, навіть коли нова політика спрямована на співпрацю та завоювання довіри громади.

Автори у даній статі мають за мету дослідити взаємодію між тривалою залежністю соціалістичного інституційного шляху та зміною політики, що впливає з нових вимог управління, запроваджених європеїзацією, і як це впливає на природоохоронну практику на місцях. Для аналізу були обрані дві країни Польща та Україна, що поділяють схожу історію щодо зміни режиму від соціалізму до демократизації та європеїзації. Для охорони природи ці широкомасштабні зміни приводять до нових політичних та правових рамок, перерозподілу ресурсів та нових положень про землеволодіння. Тим не менше, ці дві країни відрізняються впровадженням змін у охорону навколишнього середовища.

По перше, зазначимо, що природні ресурси – це природні компоненти та сили природи, що використовуються або можуть бути використані як засоби виробництва та предмети споживання для задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства, підвищення рівня життя людей [1]. Слід визначити, що концепція платності за використання природних ресурсів є основою для формування економічного механізму екологічного регулювання в Україні та включає механізм економічних інструментів, що мають спрямування на акумулювання матеріальних ресурсів для формування та реалізації природоохоронних програм та на зростання екологічної свідомості підприємців у виробничому процесі. Плата за природокористування було запроваджено у результаті функціонування економічного механізму екологічного управління, що надає можливість для використання фінансових ресурсів у процесі нівелювання негативних наслідків забруднення навколишнього середовища.

Слід зазначити, що принцип «забруднювач платить», що реалізується у рамках механізму платежів, стимулює компанії використовувати екологічні технології та реалізовувати заходи щодо охорони та збереження навколишнього середовища. Але, на жаль, слід визначити, що низькі штрафні санкції стимулюють до сплати за забруднення, ніж до впровадження екологічних технологій.

На рисунку 1 представлено сучасний механізм використання природних ресурсів. Ключовим елементом на рисунку природокористування є природні ресурси.

Нераціональне використання природних ресурсів «веде до їх виснаження; погіршення якісних характеристик у результаті експлуатації. Відбувається зниження родючості земель, деградація і знищення лісів, порушення режиму водних систем та їх забруднення, трансформація рельєфу» [1].

Рис. 1. Сучасний механізм використання природних ресурсів [1]

Природні ресурси є предметом економічних відносин між двома основними елементами (учасниками) економічного механізму використання природних ресурсів: підприємствами-природокористувачами з приводу використання природних ресурсів у виробничому процесі та державою як регулятором цього процесу [1; 2; 7].

У зв'язку з тим, що основним видом діяльності підприємств-природокористувачів є використання природних ресурсів, від їх роботи в значній мірі залежать не тільки збитковість чи прибутковість підприємства, але й умови життя більшості населення регіону. Тому, принципи взаємодії природи і підприємства-природокористувача мають відповідати загальним вимогам раціонального екологобезпечного використання природних ресурсів.

Загальна ефективність природоохоронних режимів багато в чому залежить від управлінської спроможності органів, які регулюють природоохоронну діяльність та знаходяться на передовій лінії щодо здійснення заходів із охорони природи, моніторингу, управління туризмом та екологічної освіти. Ці органи влади все більше відводять роль переговорів та пошуку компромісу між різними місцевими економічними та соціальними інтересами, тим самим розширюючи спектр своїх компетенцій та управлінських можливостей.

Для більш повного розуміння відносно технічного терміну «управлінські можливості» Хоккінгс і Філіпс рекомендували включати такі компоненти:

- 1) управління, включаючи політичну підтримку, законодавство та розроблення системи охоронних територій;
- 2) ресурси, виміряні персоналом, фондами та інфраструктурою;
- 3) відносини з громадою, такі як обізнаність, підтримка чи конфлікт [2].

У свою чергу, управління, наявні ресурси та відносини з громадами безпосередньо пов'язані з процесом зміни політики. За останні роки зміни політики в Україні значною мірою формувалися двома процесами: переходом від соціалізму до демократії та європеїзацією. Дослідження постсоціалістичного переходу часто прагнуть пояснити, як елементи попереднього політичного режиму та повторювані закономірності процесів, політики та інститутів впливають на зміни в соціальній, політичній та економічній сферах. У свою чергу, дослідження з питань європеїзації прагнуть зрозуміти, як зміни, пов'язані з перенесенням норм ЄС, впливають на національну політику. Іншими словами, постсоціалістичні дослідження вивчають зафіксовані елементи попередньої політики, часто

виражені у залежності від шляху, що зменшують кількість наявних на сьогодні рішень, тоді як література про європеїзацію має на меті зрозуміти, як відбуваються зміни внутрішньої політики.

Соціалістичний підхід припускав, що земля та природні ресурси належать цілій нації і що держава є єдиним відповідним охоронцем цих ресурсів. Громадська сфера та залучення громадянського суспільства були жорстко контролювані та навіть придушені. Таким чином, панування держави та колективна власність на землю та природні ресурси можна розглядати як основні «тягучі» фактори сучасної природоохоронної діяльності. Ці фактори суперечать тяжінню європеїзації до децентралізованого прийняття рішень за участю приватного управління земельними ресурсами та підприємницьких ініціатив.

Аналіз відповідних факторів «поштовху та потягу», спричинених залежністю від шляху України до європеїзації на рівні природоохоронних територій, дає як емпіричний, так і концептуальний погляд на тертя між старими та новими інституціями та політикою, а також наслідки для впровадження природоохоронної діяльності. Щоб зрозуміти сучасний потенціал розвитку політики у галузі природоохоронної діяльності, у статті представлено аналіз законодавчої трансформації розвитку існуючих рамок управління в Польщі та Україні, наявні ресурси на рівні природоохоронної діяльності та відносини з місцевими громадами.

Державно-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища як в Україні, так і в Польщі, включає в себе систему державних та громадських органів влади та управління, які діють у екологічній сфері і виконують екологічні функції. З огляду на це, концепція охорони навколишнього середовища в Польщі розглядається як діяльність компетентних органів щодо збереження природного балансу, необхідного для забезпечення нинішнім і майбутнім поколінням сприятливих умов життя і їх права на використання природних ресурсів та збереження його кількісного і якісного стану.

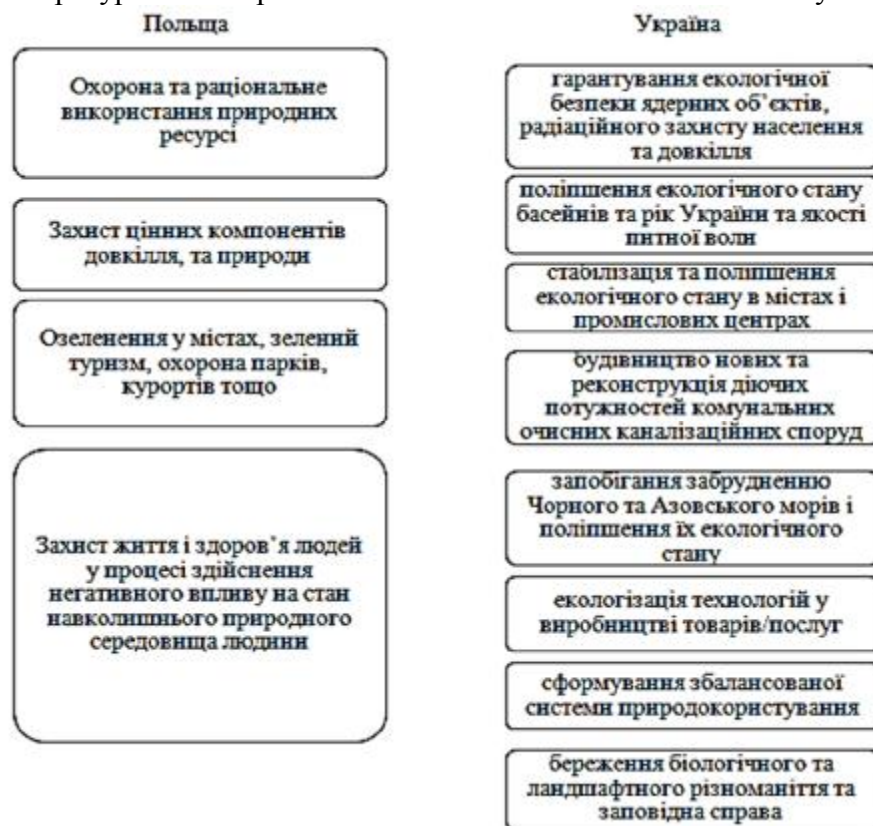

Рис. 2. Сфери, які охоплює система управління у галузі охорони навколишнього середовища Польщі та України (складено авторами на основі [3, 4, 5])

Отже, як бачимо з рисунку 2, основні напрямки охорони довкілля в Україні, певною мірою, є співзвучними з польськими, оскільки включають в себе охорону та використання довкілля в цілому і його окремих елементів, зокрема: охорону територій та об'єктів екологічної мережі України, а також забезпечення екологічної безпеки та захист життєдіяльності людей.

Слід визначити системний характер в екологічному управлінні з боку державних органів як у Польщі, так і в Україні. Специфічність управління навколишнім природним середовищем у Польщі полягає в тому, що Польща як країна Європейського Союзу визнає систему органів управління у екологічній сфері, що існує на рівні ЄС, у той ж самий час дана система управління носить власний характер [6].

Здатність проводити ефективну політику з управління природними ресурсами залежить від моделей взаємодії центральної влади з місцевими громадами, а точніше від здатності створювати не лише горизонтальний соціальний капітал між членами громади, а й вертикальний соціальний капітал, що пов'язує місцеві громади та центральний уряд.

В Україні, не зважаючи на політику децентралізації, органи державної влади відіграють важливу роль в управлінні ресурсами, тому проблема політичної та адміністративної корупції також має вирішальне значення. Отже, існують дві ключові проблеми, пов'язані з управлінням ресурсами: мотивація органів контролю та можлива корупція інспекторів чи державних службовців.

Отже, виходячи з вищезазначеного, слід визначити, що регіональна співпраця між країнами Польщі та України з питань, що становлять взаємний інтерес, таких як охорона навколишнього середовища, стимулює створити взаємні стимули для стабільності та процвітання один одного та сприятиме більш конструктивним відносинам між країнами. Ідеї щодо екологічної та економічної теми піддаються регіональному співробітництву, оскільки ні довкілля, ні ринки не обмежуються фізичними межами. Наприклад, спільне управління водними басейнами або водоносними горизонтами дозволяє покращити водопостачання та якість води з подальшим впливом на безпеку та життєдіяльність людини. Отже, регіональна співпраця може бути конструктивним підходом до миробудування, оскільки це створює можливості та канали для співпраці та може сприяти формуванню довіри між групами чи країнами.

Регіональне співробітництво може відігравати важливу роль у розвитку конструктивних відносин між країнами, в об'єднанні ресурсів для забезпечення суспільних благ для населення та створенні платформ для діалогу щодо спільних інтересів.

Висновки. Характерною особливістю системи державних органів екологічного управління в Україні та Польщі є одночасне застосування комплексного та диференційованого підходів щодо регулювання відносин у галузі охорони довкілля. При цьому наявним є так зване поресурсне управління природокористуванням, яке являє собою сукупність управлінських органів, які здійснюють функції щодо охорони і використання конкретних природних об'єктів. В Україні система поресурсного управління до 2011 року була представлена державними комітетами: із земельних ресурсів; по водному господарству; лісового господарства тощо, а з прийняттям Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 року [7] – державними агентствами: водних, земельних, лісових ресурсів; рибного господарства; у Польщі – департаментами: лісового господарства; вод; повітря і поверхні Землі; геології тощо. Крім того, і департаменти, і агентства є структурними підрозділами, які створені і є відповідальними перед міністерствами охорони навколишнього середовища України та Польщі.

Таким чином, система екологічного управління і України і Польщі має багато спільного саме у організаційно-інституційному механізмі охорони довкілля. Відмінною рисою екологічного управління в Україні, у порівнянні з Республікою Польща, є функції та методи управлінської діяльності. Так, якщо для України пріоритетними і надалі залишаються адміністративно-правові (імперативні) методи здійснення екологічного

управління (наприклад, екологічний контроль, нагляд, юридична відповідальність), то в Польщі більшою мірою застосовуються економіко-правові (екологічний аудит, екологічне страхування, екологічний менеджмент) та екологічно-правові методи управління. Також позитивним для вітчизняного державного екологічного управління, на зразок з Польщею, було б розширення та підвищення рівня ефективності функціонування саме системи місцевих органів влади та управління в екологічній сфері.

Список використаних джерел:

1. Денисов В. В. Екологічні основи природокористування / В.В. Денисов, Е.С. Кулакова, І.А. Денисова // Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2014. – 464 с.
2. Фуентес-Джордж К. *Between preservation and exploitation: Transnational advocacy networks and conservation in developing countries* / К. Фуентес-Джордж. – Лондон: MIT Press, 2016. – 303 с.
3. Конституція Республіки Польща: станом на 21 жовтня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
4. Постанова Верховної Ради України «Про основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» №188/98-ВР від 05.03.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80>
5. Конституція України: станом на 21 лютого 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Макар, С. В. Світова економіка природокористування / С.В. Макар // Конспект лекцій. – Львів: Юрайт, 2015. – 524 с.
7. Ємельянов, А. Г. Основи природокористування / А.Г. Ємельянов // Підручник. – К.: Сінтез, 2013. – 256 с.
8. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» №1085/2010 від 21.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>

References (BSI):

1. Denisov V. V., Kulakova E. S., Denisova I. A. (2014) *Ecological bases of nature management, High School, Kyiv, 464 p.*
2. Fuentes-George K. (2016) *Between preservation and exploitation: Transnational advocacy networks and conservation in developing countries, MIT Press, London, 303 p.*
3. *The Constitution of the Republic of Poland: current version of Revision from 21 October 2009. [Electronic recourse], available at: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>*
4. *Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On the basic directions of the state policy of Ukraine in the field of environment protection, use of natural resources and maintenance of ecological safety» No.188/98-VR from 05.03.1998. [Electronic recourse], available at: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80>*
5. *Constitution of Ukraine: current version of Revision from 21 February 2019. [Electronic recourse], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>*
6. *Makar S. V. (2015) World economy of nature management, Yurait, Lviv, 524 p.*
7. *Emelyanov, A. G Fundamentals of nature management, Sinteg, Kyiv, 256 p.*
8. *Decree of the President of Ukraine «On Optimization of the System of Central Bodies of Executive Power» No. 1085/2010 from 21.01. 2014. [Electronic recourse], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>*

Ключові слова: природні ресурси; природокористування; державне екологічне управління; механізм управління природними ресурсами; бізнес-адміністрування природокористування.

Ключевые слова: природные ресурсы; природопользование; государственное экологическое управление; механизм управления природными ресурсами; бизнес-администрирование природопользования.

Keywords: natural resources; environmental management; state environmental management; mechanism of natural resources management; business administration of environmental management.

Рецензент: Гончар В. В., завідувач кафедри маркетингу та бізнес - адміністрування, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», д. е. н., доцент.

Перевірено на плагіат системою:

<https://corp.eu.unicheck.com/similarity/report/f3863381f5f94b6aa5415db1f6433f13>